

TAGORE

INSTITUT
RENEŠANCE
KULTURNÍHO
DĚDICTVÍ

ŽIVOTNÍ PŘÍBĚH
RABÍNDRANÁTHA THÁKURA
SEPSAL ^{ga}JIŘÍ ALTIOR

Určitě se ptáte: **Kdo je to Tagore** a jak souvisí s Prahou 6?
Tagore je anglická varianta jména Thákur.

21. dubna 2004 byla odhalena zde, na Praze 6 v Thákurově ulici, busta bengálského básníka Rabíndranátha Thákura. **Obchodní rada Indického velvyslanectví** při té příležitosti řekl, že: „...tato busta, která je Indickým darem má dále utužovat tradičně přátelské vztahy, jež se úspěšně rozvíjejí mezi Indií a Českou republikou.“ Mohlo by se zdát, že se jedná o prostou řečnickou frázi, ale v souvislosti s osobností Rabíndranátha Thákura tomu tak rozhodně není. Tento bengálský **filozof, básník, dramatik** či **hudební skladatel** byl totiž především morální autoritou, která daleko přesahovala regionální význam. Jeho politická angažovanost se vyznačovala nebývalou ohleduplností, stálostí názorů, hledáním všeobecně akceptovatelných kompromisů a dalo by se říci, i laskavostí.

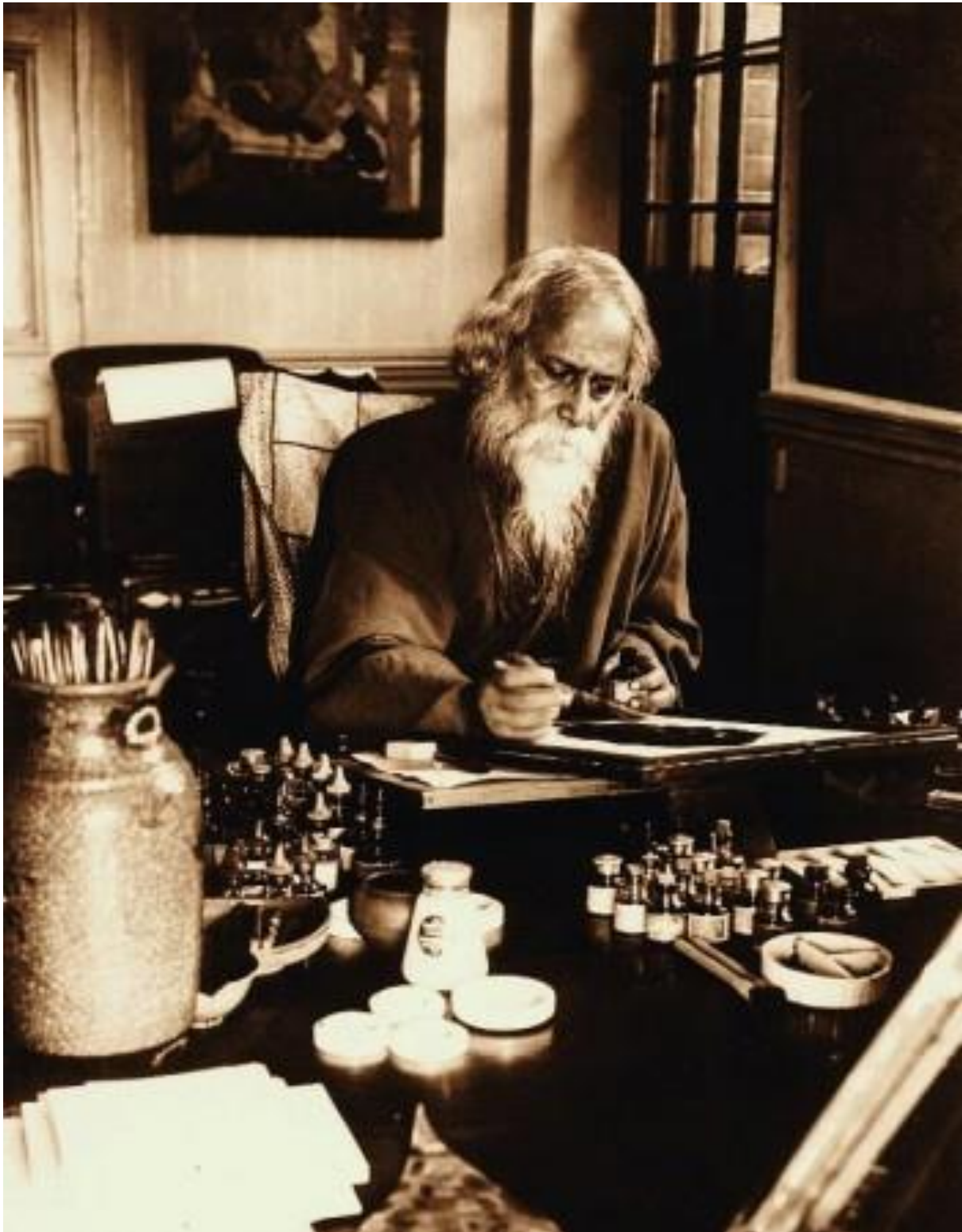
Rabíndranáth Thákur se narodil **7. května 1861** v hlavním městě tehdejší Britské Indie – v **Kalkatě** a celý život prožil v Indii coby britské kolonii. Když mu bylo osm let, narodil se jeho budoucí přítel a ikonická osobnost nejen indických, ale dozajista též celosvětových dějin, **MAHÁTMA GÁNDHÍ** (1869–1948). Ostatně Gándhíův **přídomek** Mahátma navrhnul právě Thákur. Thákur pocházel z bohaté a vážené původně obchodnické rodiny, která kdysi spolupracovala s Východoindickou společností. Rabíndranáthův děd i otec však zastávali vysoká úřednická postavení – byli **ministerskými předsedy** místního státu **PÓRBANDAR**.

Protože Rabíndranáth pocházel z vysoké **kasty bráhmanů** (zvané „banijá“), dostalo se mu širokého, převážně uměleckého a filozofického vzdělání především od soukromých učitelů. V domě, kde vyrůstal spolu se svými **14 sourozenci** (byl **čtvrtý nejstarší**) se často konaly kulturní setkání a hrálo divadlo. Je zjevné, že se Rabíndranáth s tímto kulturním prostředím sžil, či spíše by se dalo říci splynul. Ale nebyla to jenom kultura, co mladého Rabíndranátha pozitivně ovlivňovalo – jeho **dědeček DVÁRKÁNÁTH** i **otec DEBENDRANÁTH** byli respektovaní filozofové, kteří celé hodiny diskutovali se svými přáteli o politice, náboženství, filozofii a kultuře.

Rodina vyznávala **višnuismus**, což byla – dalo by se říci – prakticky **monoteistická forma hinduismu**, která kladla přísný **důraz na nenásilí** („ahinsá“), na **modlitbu** a **zbožnost**. V tolerantnosti tohoto duchovního směru v podání, jak ji praktikovala rodina Thákurů, by šla snadno nalézt nejedna **paralela s ideály evropského humanismu** tak, jak se zformovaly na konci

renesance za vlády císaře Rudolfa II. Thákurova rodina často hostila a disputovala s lidmi jiných náboženských vyznání, směrů či hnutí – ať už s muslimy, zoroastrijci nebo džinisty.

Tehdejší **kastovní systém**, vůči kterému se Thákur později výrazně vymezoval, se projevil už v jeho sedmi letech, kdy jej otec zasnoubil s **KASTURBOU MAKTARBI**, kterou si nakonec v roce **1882** vzal. Podle jiného zdroje se oženil v roce **1883** a **desetiletá nevěsta** se jmenovala **MRINALINI DEVI RAICHAUDHURI**. A ač se zdroje se shodují v počtu dětí – bylo jich pět. Podle jednoho se jednalo o dva chlapce a tři dívky. Podle druhého první dítě záhy zemřelo a zbylé čtyři děti byly chlapci.

Od roku 1882, kdy Rabíndranáth Thákur publikoval svoji **první báseň SANDHYÁSANGÍT – Večerní zpěvy**, se vydal na svoji uměleckou dráhu, která jej nejvíce proslavila. Proč? Inu proto, že jeho poezie, próza, písně i dramata měla hluboké, a přesto snadno uchopitelné sdělení:

Proč zhasla lampa?

*Zakryl jsem ji pláštěm, abych ji ochránil před větrem,
a proto zhasla.*

Proč zvadl květ?

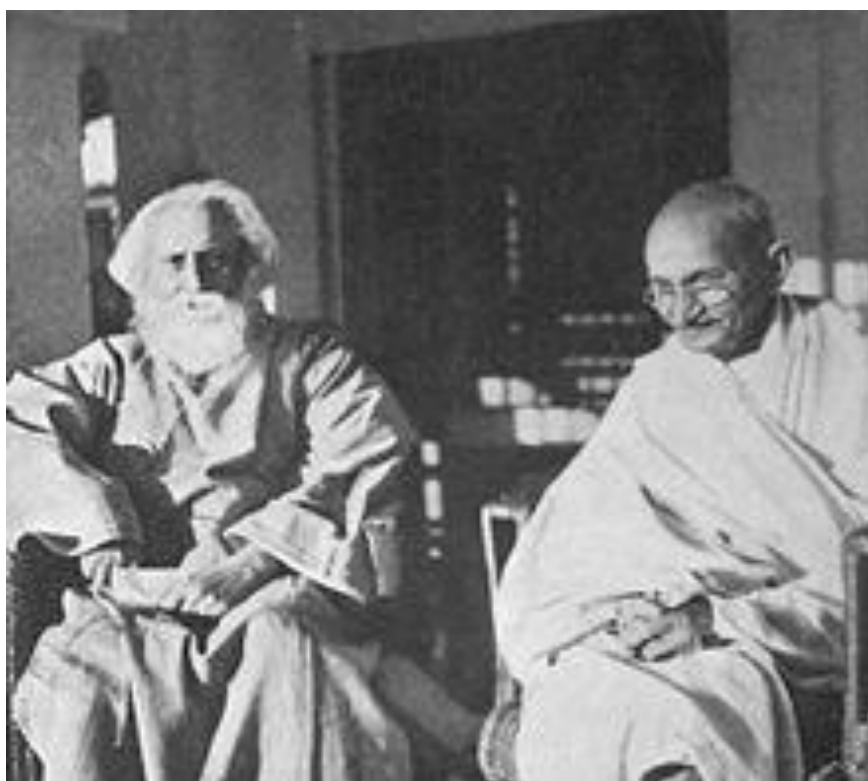
*Přitiskl jsem si jej k srdci s úzkostlivou láskou,
a proto zvadl.*

Proč vyschl pramen?

*Postavil jsem přes něj hráz, abych jej měl pro sebe,
a proto vyschl.*

Proč praskla struna na harfě?

*Pokoušel jsem se z ní vynutit tón,
který byl nad její síly.*

Vroce 1885 se Thákurové odstěhovali do **města RÁDŽKÓT**, politického střediska **státu GUDŽARÁT**, neboť Rabíndranáthův **otec** získal práci **smírčího soudce** a **mediátora**. Zde s úspěchem složil maturitu a chtěl se začít věnovat studiu medicíny, ale to mu kastovní předpisy nedovolovaly. Rabíndranáth si ale nakonec **prosadil studium v Anglii**, kam odcestoval poté, co byl kvůli tomuto svému rozhodnutí **z kasty vyloučen**. Život mimo kasty, jak na vlastní kůži poznal, jej nakonec dovedl k jejich ostrému odsouzení. V Anglii studoval **právníckou školu Inner Temple v Londýně**. Platil vysoký nájem a měl chudou stravu, neboť tehdejší Londýn nebyl příliš přívětivý pro vegetariány. Své děti vychovával přísně a na Indý značně neortodoxně, neboť je měl k otužování, cvičení a zdravé životosprávě.

Při tomto pobytu v Anglii se Thákur hodně zabýval náboženstvími. **Křesťanství** jej velmi zaujalo a oblíbil si především Ježíšovo „**Kázání na hoře**“ (což byl podle tradice vršek u Genezaretského jezera) zaznamenané v **5. až 7. kapitole Matoušova evangelia**. Právě z tohoto evangelia čerpá křesťanská etika:

„Když spatřil zástupy, vystoupil na horu; a když se posadil, přistoupili k němu jeho učedníci. Tu otevřel ústa a učil je:

- *Blaze chudým v duchu, neboť jejich je království nebeské.*
- *Blaze těm, kdo pláčou, neboť oni budou potěšeni.*
- *Blaze tichým, neboť oni dostanou zemi za dědictví.*
- *Blaze těm, kdo hladovějí a žízní po spravedlnosti, neboť oni budou nasyceni.*
- *Blaze milosrdným, neboť oni dojdou milosrdenství.*
- *Blaze těm, kdo mají čisté srdce, neboť oni uvidí Boha.*
- *Blaze těm, kdo působí pokoj, neboť oni budou nazváni syny Božími.*
- *Blaze těm, kdo jsou pronásledováni pro spravedlnost, neboť jejich je království nebeské.*
- *Blaze vám, když vás budou tupit a pronásledovat a lživě mluvit proti vám všechno zlé kvůli mně.“*

Matouš pokračuje modlitbou **OTČENÁŠ** nebo přikázáním: *„Milovati budeš bližního svého a nenávidět nepřítele svého.“* Nejenom v pozdějším Thákurově díle, ale i jeho politických postojích či samotném životě lze vyčíst i vliv jeho studia bible, a proto jeho dílo často souzní s nejhlubšími křesťanskými ideály, které zakomponovává do kontextu tamní společnosti a potřeb doby. Například následující báseň nápadně odkazuje na biblickou **Píseň písní**:

Sousedky ve vsi o ní říkají, že je černá –
*ale pro mé srdce je lilií,
ano, lilií, třebaš není bílá.*

Světlo tlumily mraky, když jsem ji poprvé uviděl na poli;
*hlavu měla nepokrytou, bez cípu sáří,
a vlasy v copech jí volně splývaly po šíji.*

Možná je tmavá, jak říkají ve vsi,
*ale já jsem spatřil její černé oči
a jsem rád.*

Tepot větru hrozil bouří.
*Vyběhla z chaty, když zaslechla,
jak její stračena vystrašeně bučí.*

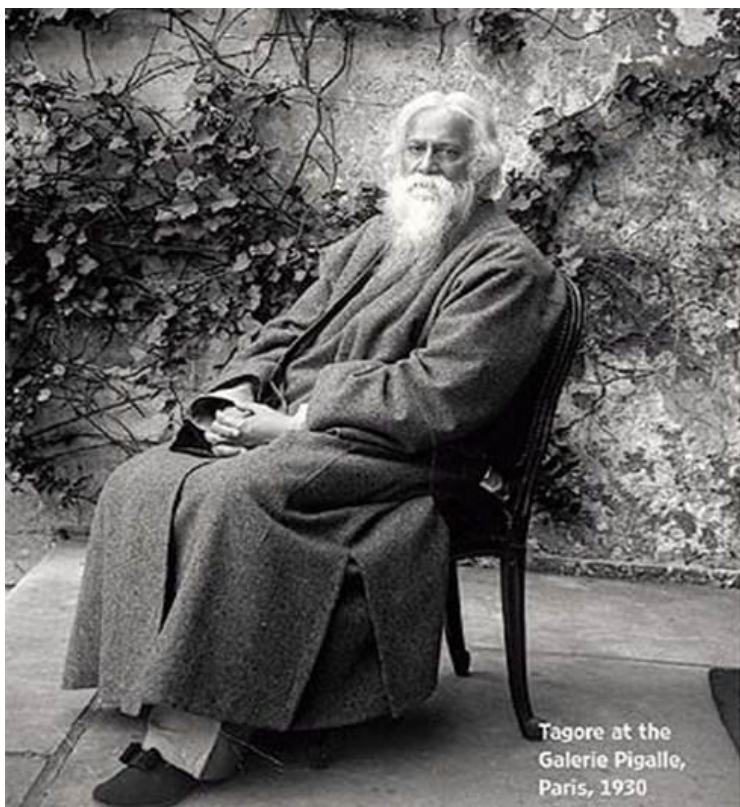
Na okamžik obrátila velké oči k mrakům
a ucítila záchvěv přicházejícího deště na obloze.

Já jsem stál v koutku rýžoviště
*– jen ona sama ví, zda mě viděla
(a možná to vím i já).*

Je tmavá jako poselství letního lijáku,
*tmavá jako stín rozkvetlého lesa;
je tmavá jako touha po nepoznané lásce
v nostalgické květnové noci.*

A je to jejich přesahovost i univerzální platnost jakož i lyričnost a poetická krása, která uchvátila evropské i americké čtenáře natolik, že za sbírku **GÍTÁDŽALI** dostal v roce **1913** jako první **neevropský autor Nobelovu cenu za literaturu**. Švédská Akademie věd v odůvodnění uvádí mj.: „... pro hloubku a vznešené zaměření jeho básní, pro krásu a svěžest, jež jeho poetický génius skvělým způsobem dovedl uvést ve své vlastní anglické podobě do literatury Západu“. Švédská akademie rovněž konstatovala, že „básníková motivace zahrnuje v sobě úsilí o smíření dvou sfér civilizace, které jsou si značně vzdáleny, což je především charakteristickým znakem naší současné epochy a co je jejím nejdůležitějším úkolem a problémem.“

Tagore at the
Galerie Pigalle,
Paris, 1930

An undated
photograph of
Victoria Ocampo

Sběrka **Gítándžali** je vlastně sbírkou z Thákurovy tvorby, kterou si sám autor přeložil do angličtiny pod názvem „**SONG OF OFFERINGS**“. I to dozajista přispělo k jejímu fenomenálnímu úspěchu. Rabíndranáth Thákur se nedočkal pouze pocty nejvyšší – Nobelovy ceny – ale i mnoha dalších ocenění včetně **pasování na rytíře** anglickým králem Jiřím V. v roce **1915**. Jenže svůj šlechtický titul po čtyřech letech vrátil na protest proti **masakru ve městě AMRISTAR**, během kterého britské jednotky **GHURKŮ** zmasakrovaly pokojný protest místních obyvatel. Otřesná tragédie byla umocněná skutečností, že se masakr odehrál v parku obehnaném vysokou zdí a protestující neměli šanci se rozejít. Obětí byly tisíce... Krása Thákurovy poezie kontrastuje se smutnými událostmi, které kalily indicko-britské soužití té doby:

***Slyš můj Pane,**
mou poslední prosbu k tobě:*

***rozbij pevnou rukou vše,**
co je slabé v jádru mého nitra.*

***Dej mi sílu ve štěstí,**
abych neochvějně snášel radost.*

***Dej mi sílu v neštěstí,**
abych dokázal s úsměvem na tváři přehlížet bolest.*

***Dej sílu mé oddanosti,**
ať je účinná v práci a rozkvétá v lásku, přátelství a ctnost.*

***Dej mi sílu,**
abych neopovrhoval malými a neplazil se mocným u nohou.*

***Dej mi sílu,**
abych dokázal povznést svou mysl nad všední nicotnosti.*

Ale zpět do Thákurova dospívání. Svá studia v Anglii nedokončil a vrátil se do **Východního Bengálska** (dnešního **BANGLADÉŠE**), kde se ujal správy rodinných statků, studoval a sbíral folklór, skládal poezii či psal povídky. V roce **1901** se odstěhoval do **Západního Bengálska**, kde založil **hindskou poustevnu**, které se říká **ÁŠRAM** a kterou si tradičně staví uprostřed přírody indiští mudrci. Thákur zde vybudoval experimentální školu s knihovnou a stromovými háji. **V roce 1902 mu zemřela manželka** a rok poté jedno z dětí. V roce 1907 potom další. Tyto tři tragédie zasáhly citlivé Thákurovo nitro. Jak moc si lze dobře představit z básně, kterou složil na počest své zesnulé manželky:

*Když ještě žila, já dar každý,
ježž ona dávala mi, Pane,
jsem mohl jí zas splácet darem.
Čas ten již nikdy nenastane.*

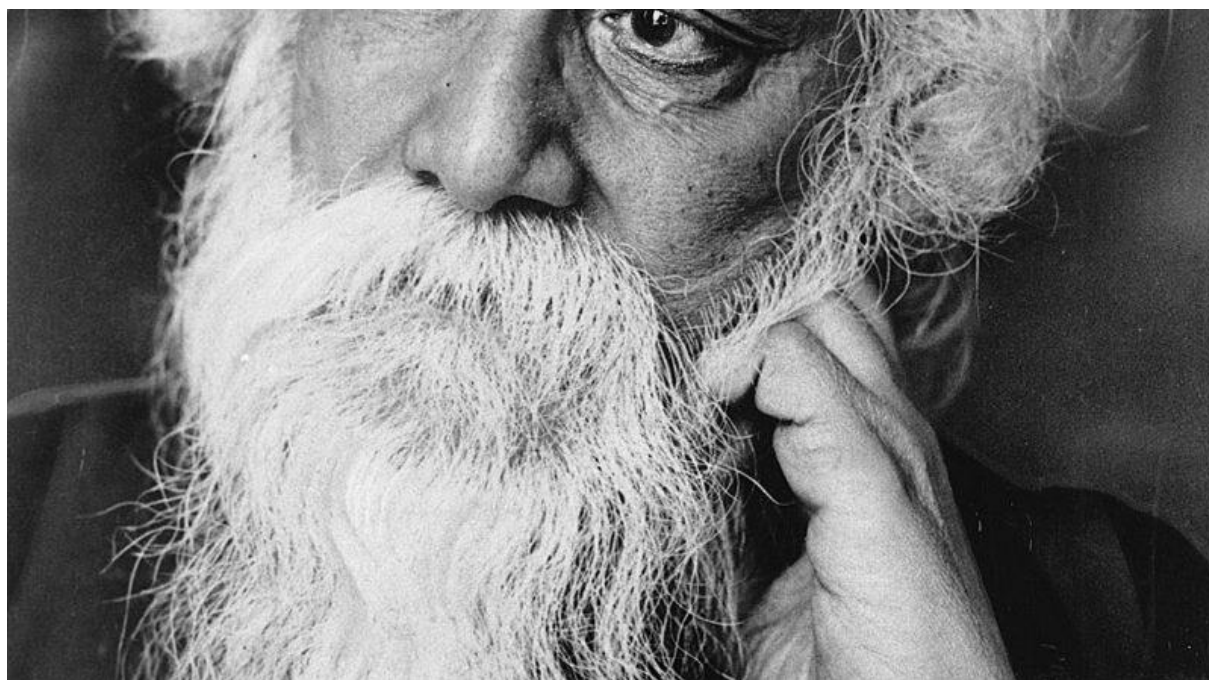
*Noc její dosáhla již rána,
Tys v náruč pojal ji, ó Pane,
i kladu k nohám Tvým dnes dary,
ježž pro ni měl jsem přichystané.*

*Za jakoukoliv křivdu na ní,
za jakékoliv provinění,
dnes u Tebe já, Pane, musím
se dožadovat odpuštění.*

*Tak květy vděčnosti a lásky,
ježž nemohly již jí být dány,
dnes tobě, Pane, obětuji,
ač pro ni byly přichystány.*

Rabindranáth Thákur napsal více jak **200 knih** veršů, románů, povídkových souborů, esejů a cestopisných črt, z nichž mnohé sám přeložil **do angličtiny**. V poezii psal jak zamilované verše (nejslavnější jsou obsaženy ve **sbírce ZAHRADNÍK**), tak i vlasteneckou poezii, filozofické rýmy či poetické popisy přírody. Indickou formu povídky obohatil o nové postupy, jakými jsou hovorová řeč nebo humanistický akcent. **Dva jeho texty jsou národními hymny**: v Bangladéši je to **„AMAR SHONAR BANGLAA“** (1906, **MÉ ZLATÉ BENGÁLSKO**) a v Indii **„JANA GANA MANA“** (1911, **JSI VLÁDCE MYSLÍ VŠEHO LIDU**). Také skládal hudbu a je autorem více jak deseti divadelních dramát.

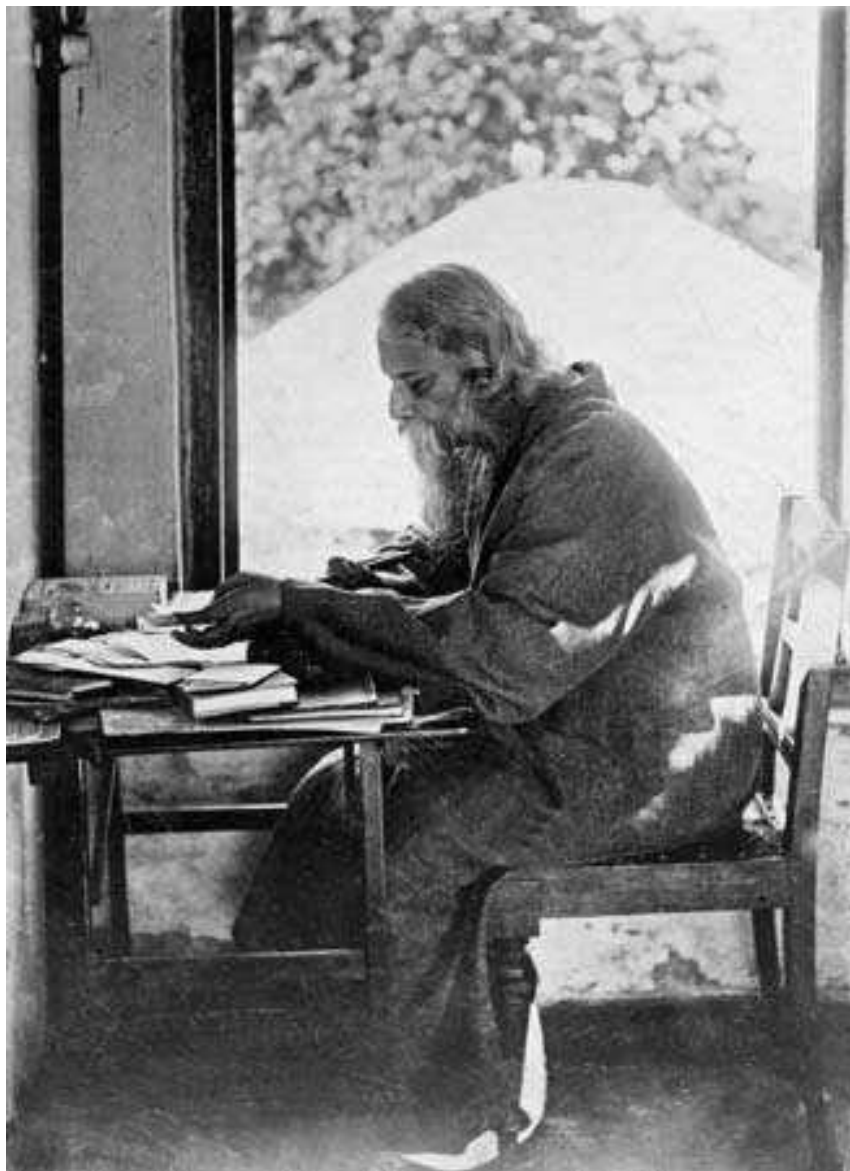

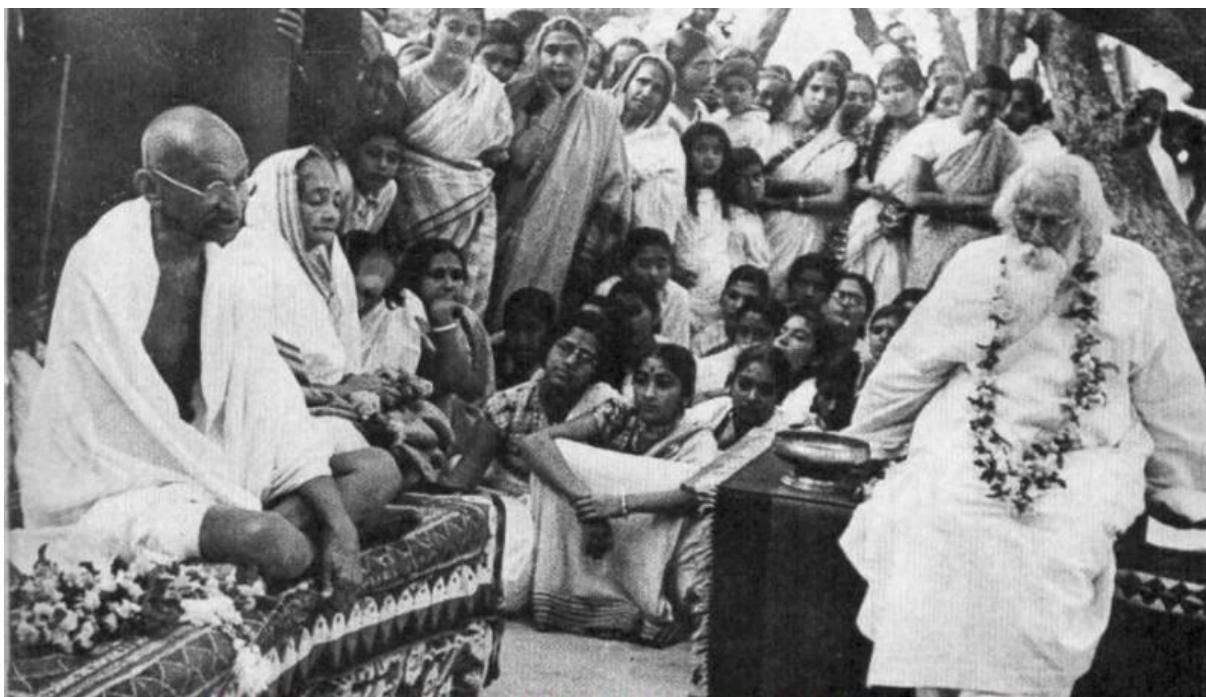
Četná Thákurova díla reflektují citlivá témata doby, ve které žil. Koloniální Indie v době, kdy se narodil, hospodářsky i společensky rozkvétala, neboť Britové zaváděli železnici, podporovali obchod a ve věcech náboženských byli značně tolerantní, přičemž se zároveň vymezovali k extrémním projevům tradic, jakou bylo například upalování vdov. I proto, že Britská nadvláda přinášela pokrok, zaujímal Thákur, spolu s Gándhím, po dlouhou dobu relativně smířlivý – či v mnoha ohledech tolerantní – politická stanoviska. Když však později začalo docházet k necitlivým opatřením, které domorodí obyvatelé kolonií vnímali jako nespravedlnost, vědomí hospodářské zaostalosti Indie – počínaje absencí fungujícího školství až po chybějící infrastrukturu – stálo za poklidným, leč trpělivým tlakem na samostatnost.

A jaká že to byla doba? V roce, kdy se Rabíndranáth Thákur narodil, se situace v sousední Číně silně dramatizovala. Během původně rolnického povstání známého jako „**povstání Tchaj-pingů**“ namířeného proti MANDŽUSKÉ říši ČHING, došlo k **prvnímu masivnímu nasazení dělostřelectva v moderním pojetí**. Stalo se tak poté, co se rebelové pokusili znovu ovládnout Šanghaj a britské, francouzské a filipínské – Američany vycvičené a vedené jednotky – tomuto pokusu bránily. Toto dění mj. přispělo k aktivnějšímu jednání západních velmocí ve Východní Asii.

T hákur se do **politického dění** v Indii zapojoval postupně a výraznou vůdčí osobností se stal v roce až **1905**, tedy ve chvíli, kdy koloniální správa navrhla **rozdělení jeho rodného Bengálska na hinduistickou a muslimskou část**. Tomu se rozhodl víceméně úspěšně vzdorovat a v letech 1905 až 1906 byl vůdcem „*Hnutí za zachování jednoty Bengálska*“. K rozdělení Britské Indie na hinduistickou Indii a muslimský Pákistán a později ještě muslimský Bangladěš došlo až v roce **1947**, šest let po Rabíndranáthově smrti. Thákur zpočátku spolupracoval s **Indickým národním kongresem**, avšak nakonec se s ním rozešel, neboť politicky jednoznačně úspěšný Kongres bohužel rezignoval na řešení sociálních otázek, které byly zejména pro chudý a zaostalý venkov klíčové. Rabíndranáth reagoval po svém. Experimentoval se vzděláváním a proslul jako zakladatel **Institutu pro venkovskou obnovu** a založil **univerzitu VIŠVA-BHÁRATÍ** (založena **1921**), což bylo vyvrcholení jeho výše zmíněného projektu ášramu s knihovnou. Tato věhlasná universita působí dodnes.

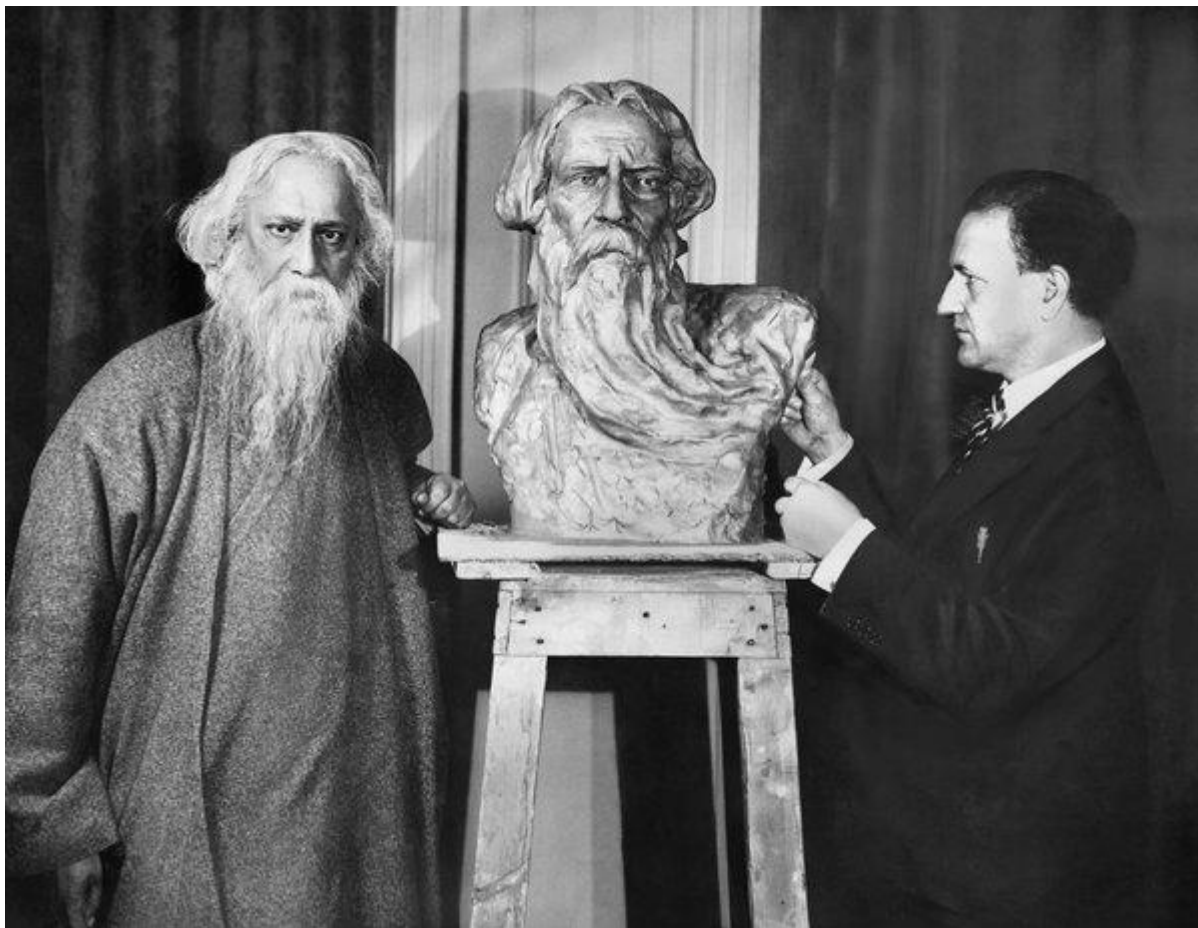
S koncem první světové války vyvstala i otázka samostatnosti středoevropských republik. Toto dění Rabíndranáth Thákur pečlivě sledoval a veřejně dával najevo svůj souhlas se vznikem Československa. Jeho humanistická, kulturní i filozofická atmosféra, kterou utvářeli takové osobnosti, jakými byli Masaryk, Štefánik nebo Čapek musela notně humanistickému básníkovi a „učiteli“ Indického národa učarovat.

Thákur první republiku dvakrát osobně navštívil na pozvání svých přátel. Poprvé to bylo v roce 1921 a podruhé v roce 1926. Jeho průvodci a hlavními hostiteli byli profesor VINCENC LESNÝ a MORIZ WINTERNIZ. První přednášku měl v květnu 1921 ve velkém sále v Lucerně. Jindy navštívil jednání literárního PEN klubu, kterému předsedal Karel Čapek, četl vlastní verše v Národním divadle... Během své první návštěvy, když v roce 1921 přednášel na Karlově Univerzitě o buddhismu, si přišel jeho přednášku poslechnout LEOŠ JANÁČEK. Toho Thákurova poezie natolik nadchla, že část jeho básní ze sbírky Zahradník použil do své hudby a poté vytvořil zcela novou hudební kompozici POTULNÝ ŠILENEC, která přímo vycházela z Thákurova díla. Druhá návštěva Thákura v Praze se konala při příležitosti nastudování jeho dvou divadelních her, které se hráli v Národním divadle.

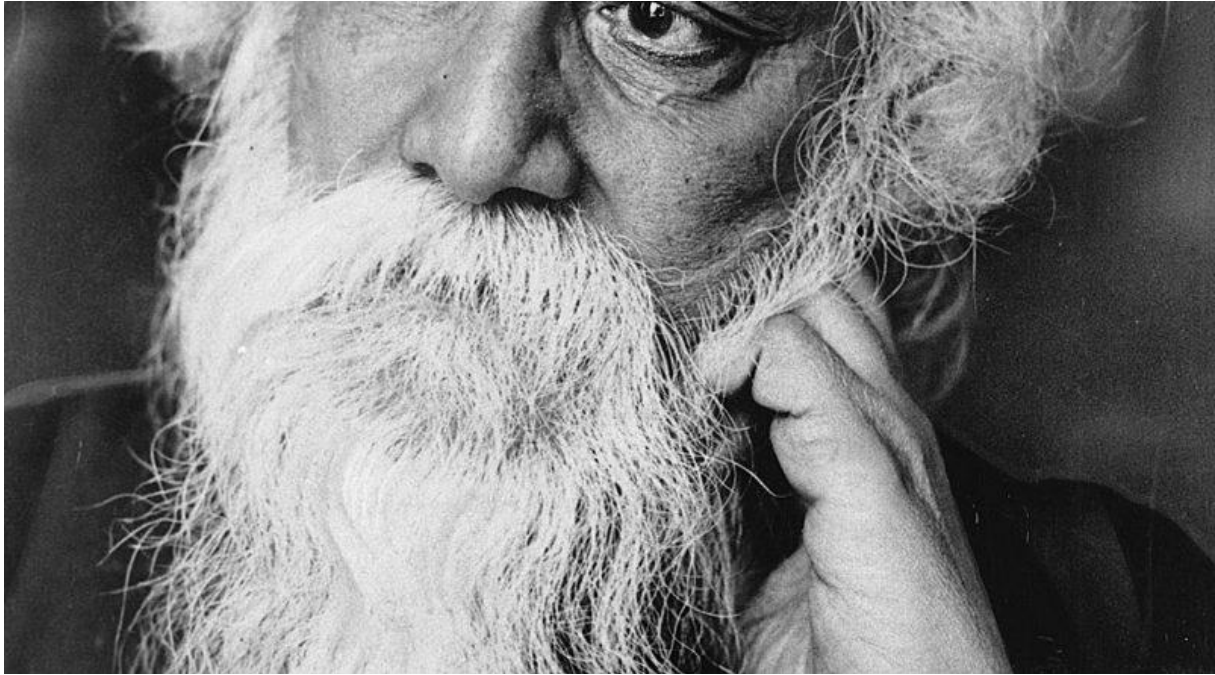
Thákur se živě zajímal o politické dění v naší zemi. O prezidentovi Tomáši Garrigue Masarykovi se vyjádřil jako o „nadměrně milém člověku“. Nejsilnější pouto Thákura s naší zemí ale vznikalo až v předvečer druhé světové války. Básník byl prvním prezidentem indické LIGY PROTI FAŠISMU a jako takový se opakovaně vyjadřoval na podporu naší země. Na Štědrý večer roku 1937 byla Československým rozhlasem pořádána akce s názvem „Pozdrav lidem dobré vůle“, které se zúčastnil FRANTIŠEK KŘÍŽÍK a KAREL ČAPEK. František KŘÍŽÍK zasílal telegram Albertu EINSTEINovi a Karel ČAPEK Rabíndranáthu THÁKUROVI. Ten na telegram odpověděl velmi emotivní básní. Rok poté Thákur reagoval na Mnichovskou dohodu dopisem Lesnému, kde píše:

„Cítím s utrpením Vašeho národa tak hluboce, jako kdybych byl jedním z Vás. Vždyť to, co se stalo ve Vaší zemi, není jenom místní neštěstí... Cítím se tak ponížen a tak ubohý, když toho vše pozoruji – ponížen proto, že vidím, jak všechny hodnoty jsou zrazovány, jedna po druhé, a ubohý proto, že jsme bezmocní, abychom tomu zabránili. Moje vlast sama je obětí tohoto bezpráví... Pokud se týče Vaší vlasti, mohu jen doufat, třebas je dnes opuštěna a oloupena, že zachová svou národní celistvost, a obrátí-li se ke svým nezcizitelným pramenům, že si vytvoří ještě bohatší národní život, než měla dříve.“

Rabíndranáth Thákur byl nejenom u nás, ale prakticky po celém světě populární. Za zmínku stojí jeho **ohromná obliba v Japonsku**, kam často jezdíval. Japonci milovali jeho **citáty** nebo krátké básničky, které svým kaligrafickým písmem psával **na tradiční vějíře**. Tato Thákurova mikro-poezie psaná na vějíře, ne nepodobná tradičním japonským básničkám haiku, je dnes velmi ceněným sběratelským artiklem a ceněnou položkou aukčních síní.

- „Lež si nemůže dovolit porážku, ale pravda ano.“
- „Lehké je být upřímný, když neříkáme celou pravdu.“
- „Podle vzhledu můžete posuzovat květinu nebo motýla, nikoli však lidskou bytost.“
- „Stud je známkou slabé povahy.“
- „Porozumět člověku, to chvíli trvá.“
- „Víra je ptáče, které zpívá, ještě když je noc temná.“
- „Nechť se nemodlím za úkryt před nebezpečím, ale za to, abych byl beze strachu, když nebezpečí přijde. Nechť neprosím o utišení mé bolesti, ale o srdce, díky kterému bych ji zdolal.“
- „Kéž tě má láska jako sluneční paprsek obejmě, a přitom ti zanechá osvícenou svobodu.“
- „Víra je ptáče, které zpívá, ještě když je noc temná.“

- „Co je jako klenot nesmrtelné, nepyšní se věkem, ale jiskřícím se okamžikem.“
- „Nejbohatší jsou ti lidé, kteří se většiny věcí mohou vzdát.“
- „Když zamkneš dveře před všemi omyly, zůstane za nimi pravda.“
- „Suchý strom není na místě v zeleném lese.“
- „Lehko je být otevřený, když nechceme říci celou pravdu.“

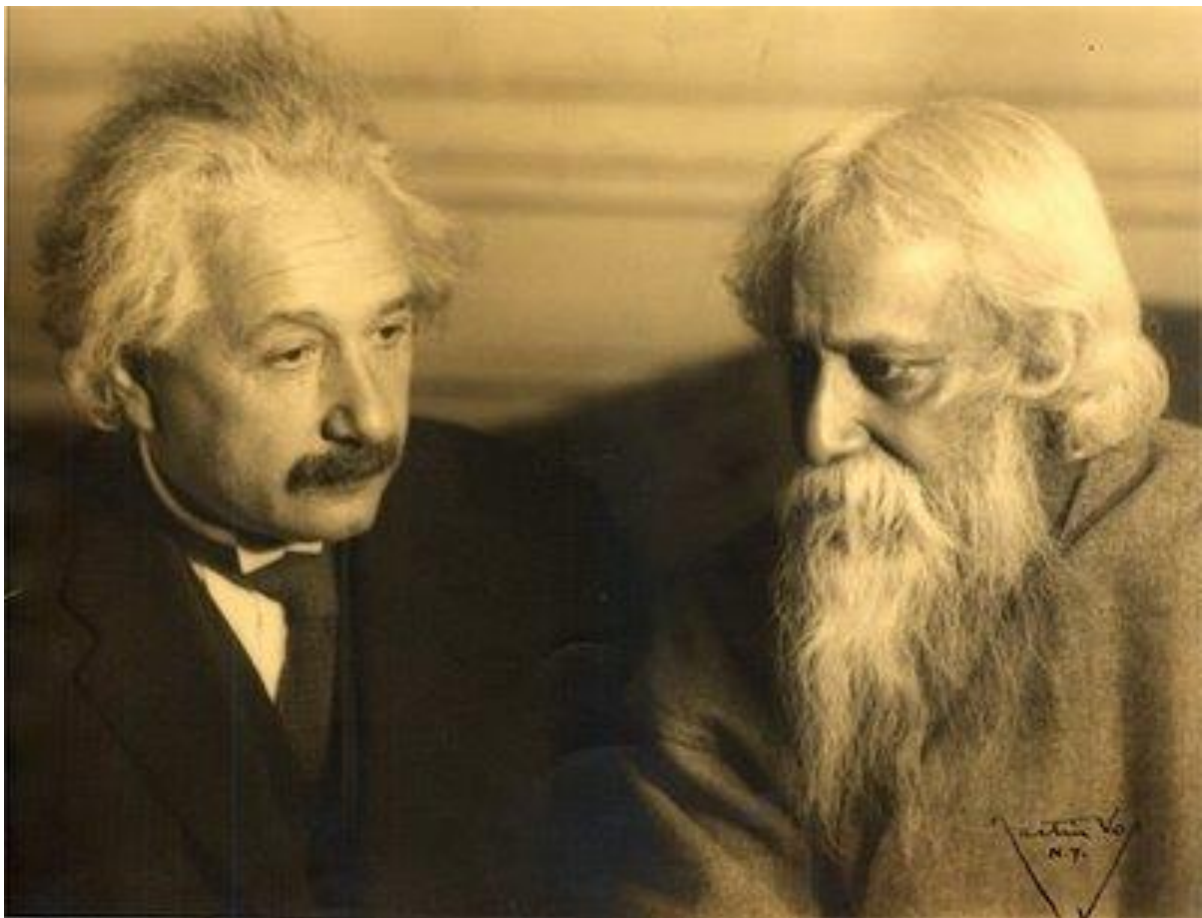

- „Neobtěžujte slabé silným, chcete-li se sami zachránit.“
- „Čím je žena ctnostnější, tím hůř se s ní zachází.“
- „Jako jedinec jsem zcela jedinečný, odlišný ode všeho, s ničím nesrovnatelný. Ani veškerá hmota vesmíru není sto rozdrtit mou individualitu.“

A závěrem se rozloučím jedním Thákurovým citátem, který si pamatuji ze svého mládí:

- „Zatímco Bůh chce, aby mu postavili chrám z lásky, lidé hromadí kameny!“

Děkuji Vám za pozornost!

(Informace a fotografie jsou čerpány z veřejně dostupných zdrojů pouze za účelem přednášky.)

Dne **30/8/2018** sepsal
Jiří Altior / Via Thea
INSTITUT RENESANCE KULTURNÍHO DĚDICTVÍ
ChamberOfTea@gmail.com

